

УДК 330.101(075.8)

Габор В.С.,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
ВП НУБіПУ «Бережанський агротехнічний інститут»

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКУ

Анотація. У статті висвітлено основні питання функціонування дієвого господарського механізму в аграрному секторі, розкрито погляди вітчизняних економістів щодо сутності господарського та інших механізмів в сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: механізм, підприємництво, ефективність, господарський механізм, регулювання, ринковий механізм, організаційно-економічний механізм, ринок.

Постановка проблеми. Розвиток економіки і задоволення потреб людей у вітчизняних продуктах харчування, а переробних галузей промисловості – у сільськогосподарській сировині великою мірою залежить від конкурентного розвитку агропромислового виробництва. На початку перебудовного процесу передбачалось, що зміна форм власності, вільний та самостійний вибір селянами способів господарювання сприятимуть піднесенню аграрного виробництва.

Проте перехід до ринкових відносин не забезпечив належного розвитку та підвищення ефективності сільського господарства. Не дивлячись на призупинення спаду та поступове нарощення виробництва сільськогосподарської продукції за останні роки в Тернопільській області, обсяг її у 2012 році становив тільки 84,4 % досягнутого рівня в 1990 році [7].

Відсутність належного впливу механізму господарювання в аграрній сфері призвела до негативних структурних змін виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. Так, виробництво сільськогосподарської продукції в області перемістилось в особисті селянські господарства, на які припадало у 2012 році 53,3% загального обсягу валової продукції області.

Створення в процесі реформування нових агроформувань ринкового типу, проведення роздержавлення і приватизації, реформування земельних відносин, прийняття інших важливих актів вимагають більш досконалих господарських і економічних важелів регулювання економікою. Необхідне втручання держави, спрямоване на сприяння та

підтримку сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення, формування та регулювання ринкових відносин, застосування дієвого механізму господарювання, необхідності державної підтримки розвитку агропромислового виробництва присвячені наукові праці вітчизняних вчених В. Амбросова, В. Андрійчука, А. Гальчинського, О. Гудзинського, М. Демяненка, О. Єрмакова, Ю. Лузана, В. Месель-Веселяка, С. Мочерного, Б. Пасхавера, П. Саблука, В. Терещенка, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. Отже, економічна наука надає великої уваги розв'язанню цих проблем. В сучасних умовах виникає потреба узагальнення наукових напрацювань в цьому напрямі та проведення подальших досліджень з урахуванням вимог цивілізованого ринку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є опрацювання теоретичних і методичних засад ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств на основі формування дієвого господарського механізму в агропромисловому виробництві та необхідності посилення державного регулювання і підтримки аграрних товаровиробників у сучасних ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка пройшла різні етапи розвитку, зазнавши якісних та сутнісних змін. Сучасні ринкові відносини є продуктом тривалої еволюції товарно-грошових відносин та держави як одного з найважливіших інститутів регулювання суспільних відносин. На першому етапі розвиток економічних систем регулювалися, за образним висловом А. Сміта,

"незримою рукою" ринкових сил, тобто саморегулюванням. Загальновідомо, що складовими ринкового механізму є конкуренція, прибуток, ціна, попит, пропозиція. Конкуренція вирівнює попит і пропозицію, відновлює пропорційність, тобто здійснюється саморегулювання економіки.

"Незрима рука" ринку об'єднує виробництво і споживачів в єдину економічну систему, підпорядковує виробництво задоволенню особистих та суспільних потреб у формі платоспроможного попиту. Ринкові механізми спрямовують обмежені ресурси суспільства на виробництво тих товарів, яких воно найбільше потребує, примушує виробників застосовувати найефективніше поєднання засобів виробництва і робочої сили, сприяє використанню сучасних досягнень науково-технічного прогресу, розробці та впровадженню нових технологій. На нашу думку, тільки в ідеальних умовах механізми ринкового саморегулювання економіки забезпечують ефективний розподіл обмежених ресурсів.

В міру розвитку товарного виробництва, його монополізації регулюючі можливості ринкового механізму є недостатні. У цих умовах виникла об'єктивна необхідність активізації ролі держави у регулюванні економіки. До такого висновку привела велика криза 1929 – 1933 рр., яка остаточно розвіяла авторитет ринкової конкуренції і довела, що ринковий механізм для забезпечення макроекономічної стабільності повинен доповнюватися регулюванням [2, с 85].

Важливим фактором у цей період є кейнсіанська модель регулювання, засновником якої є англійський економіст Дж. М. Кейнс. Йому належать ідеї ринкового регулювання. Він спростовує теорію, згідно з якою ринковий механізм автоматично забезпечує рівність попиту і пропозиції, обґрунтовує об'єктивну необхідність і практичне значення державного регулювання ринкової економіки

Ринок відкриває великі можливості економічного розвитку, але він не усе може та у певних ситуаціях вимагає дієвого регулювання і йому необхідно допомагати. У сучасних умовах акценти зміщуються від переважно монетаристських до новокейнсіанських інструментів економічної політики,

яка означає відмову від політики невтручання в механізми ринкових регуляторів [3, с 6].

Підприємницька діяльність у сільському господарстві здійснюється за загальними принципами. Але, на відміну від інших галузей, слід врахувати ту обставину, що вона спрямована на всебічне і найбільш повне використання сил природи та живих організмів. У цій галузі технологія виробництва ґрунтується на використанні біологічних законів розвитку рослин і тварин. Тому підприємець завжди має брати до уваги ту обставину, що його діяльність у сільському господарстві має бути спрямована на підвищення життєдіяльності живих організмів. Все більшого впливу на результати підприємницької діяльності набувають інноваційні та екологічні аспекти сільськогосподарського виробництва.

Значні труднощі з якими зустрічаються в цій ситуації аграрні підприємства пов'язані з існуванням підвищеного ризику недооцінки готової продукції через незалежні від виробника несприятливі погодні – кліматичні умови.

Серед об'єктів підприємницької діяльності є такі, які мають пріоритетне значення для її здійснення. У сільському господарстві до них належить земля. Спостерігається складна ситуація щодо формування і розвитку ринку землі без якого не може успішно функціонувати ринкова система загалом. Організація і функціонування цивілізованого ринку землі з України повинна орієнтуватись на створення відповідної правової бази, необхідної ринкової інфраструктури, раціоналізацію форм землекористування і землезбереження та запровадження механізму державного регулювання земельного ринку.

Ситуація, що склалась в аграрному секторі, значною мірою спричинена недосконалою організацією виробництва та управління, допущеними помилками в проведенні аграрних реформ, недостатнім забезпеченням ресурсним потенціалом, відсутністю ефективного господарського механізму тощо.

Механізми регулювання процесів відтворення в АПК мають важливе значення для забезпечення стабільного і ефективного аграрного виробництва. В Економічній енциклопедії механізм тлумачиться як система,

пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [4, с.355].

Отже, механізм являє собою об'єктивну категорію, що є характерна для всіх явищ та процесів і особливо у сфері виробничо-господарської діяльності, яка формується на дотриманні відповідних принципів ведення господарства.

В управлінській діяльності у сфері виробництва особливе місце посідає господарський механізм, або механізм господарювання.

Вітчизняна наука почала активно досліджувати процеси, пов'язані з формуванням господарського та інших механізмів в 60-х роках минулого століття.

Категорія «господарський механізм» існувала в умовах командно-адміністративної господарської системи для якої характерним був високотратний метод господарювання, оскільки в сільському господарстві темпи затрат істотно випереджали темпи збільшення виробництва продукції.

Система господарювання у той період базувалася на державному плануванні і регулюванні при ігноруванні ролі ринку, що зумовило низьку ефективність економіки.

У перші роки незалежності все було спрямовано до ринку при недооцінці економічної ролі держави, що й призвело до утворення системи господарювання, яка неспроможна не тільки збільшити, але навіть використати існуючий виробничий, науково-технічний та інтелектуальний потенціал. Відповідно дещо односторонньо трактувався механізм господарювання, оскільки усе зводилось до механізму ринку, а державний вплив недооцінювався. Разом з тим не слід переоцінювати значення надмірного державного впливу на економіку.

Практика підтверджує необхідність встановлення оптимального співвідношення між ринковим і державним регулюванням економіки, які доповнюють одне одного і створюють сприятливі умови для економічного і соціального зростання [7, с.62]. Виходячи з цього, досить змістовним є трактування господарського механізму як способу організації та управління виробництвом з притаманними йому формами, методами і засобами, які реалізують соціально-економічні, організаційно-економічні та науково-технологічні

принципи й відносини в інтересах задоволення потреб як кожного господарюючого суб'єкта, так і суспільства в цілому.

Заслуговує уваги визначення господарського механізму як системи управління народним господарством за допомогою основних форм, методів і важелів використання економічних законів, розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності а також всебічного розвитку людини і узгодження економічних інтересів основних класів, соціальних груп.

Отже, в умовах ринку господарський механізм необхідно розглядати як систему об'єктивно існуючих, так і свідомо регульованих економічних, організаційних, соціальних відносин у процесі господарської діяльності, спрямованих на підвищення економічної ефективності ведення господарства. Сучасна економіка регулюється ринковим і державним механізмом. У сукупності вони становлять господарський механізм [7, с.62]. Поширюється дія цього механізму на всі аграрні підприємства, незалежно від форм власності та господарювання, оскільки він створює однакові умови для всієї системи агробізнесу.

Найбільш повно до господарського механізму наближається організаційно-економічний механізм, який розглядається як сукупність організаційних і економічних форм і методів ведення господарства, спрямованих на досягнення високого кінцевого результату.

Формування організаційно-економічного механізму у 90-ті роки минулого століття пов'язано з такими аспектами макро- і мікроекономіки, як фінансування, страхування, оподаткування, управління, регулювання. В економічній літературі організаційно-економічний механізм розглядається як засіб забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у процесі суб'єктивної людської діяльності. У його складі виділяються самостійними об'єктами такі сфери, як державно-правова, господарсько-правова, адміністративно-виконавча, державного і господарського управління, самоуправління, самоврядування та ін. Водночас кожна із цих сфер має свій механізм.

Висновки. У сучасній економіці ринкові відносини існують у взаємодії і взає-

мозв'язку з неринковими. Тому і механізм господарювання має також органічно поєднувати ринковий механізм та економічне регулювання держави. Держава виконує ті функції, які не може виконувати ринок. Державний механізм включає законодавчу базу, регулює трудові відносини, здійснює економічну, фінансово-бюджетну і грошово-

кредитну політику та забезпечує макроекономічний розвиток, розширене відтворення суспільного виробництва. Отже, господарський механізм є багатогранною категорією, яка поєднує ринкове і державне регулювання і охоплює всю систему ринкових і неринкових відносин.

Список літератури

1. Гальчинський А. Україна пройшла точку неповернення / Інформаційно-аналітичний тижневик Дзеркало тижня. Україна, 2014, № 23 (169) 28 червня С. 6.
2. Животенко В. О. Шляхи усунення наслідків кризових явищ на аграрних підприємствах / В. О. Животенко // Соціально-економічна політика держави в умовах трансформаційних змін: макро- та мікроекономічні аспекти: матеріали Міжнародного науково-практичного конференції, (Полтава, 12 квітня 2011 р.). – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – С. 158–160.
3. Економічна енциклопедія у 3 т, т. 1. – К.: Академія, 2000. –863 с.
4. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічні аспекти /Економіка АПК, 2011, № 2. С. 3-12.
5. Скоробогатов М.М., Куцербубова О.І. Диверсифікація як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних умовах / М. М. Скоробогатов, О. І. Куцербубова // Економічний вісник Донбасу : науковий журнал. - Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, - 2011.
6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2012 рік. Головне управління статистики в Тернопільській області. – Тернопіль. – 2113.-439 с.
7. Чухно А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі. /Економіка України політико-економічний журнал К.: «Преса України», 2007, №3, С. 60 – 67.

Summary.

The article highlights the key issue of the effective economic mechanism in agriculture, domestic economists reveals views of the nature of economic and other mechanisms under current market conditions.

The situation prevailing in the agricultural sector, largely caused by imperfect organization of production and management, the mistakes made in the agrarian reform, inadequate provision of resources, lack of effective economic mechanism and so on.

The aim of the paper is to study the theoretical and methodological principles of effective management of agricultural enterprises on the basis of the formation of an effective economic mechanism in agriculture production.

On the basis of the dialectical method study highlights the need for the formation of the economic mechanism in market conditions and the need to establish a balance between market and state regulation of the economy.

In the early years of independence, it was sent to the market in an underestimation of the economic role of the state, and led to a system of management that is unable to not only increase, but even use an existing industrial, scientific, technical and intellectual potential. Under a somewhat one-sided economic mechanism was interpreted as everything came down to the market mechanism and state influence underestimated. However, one should not overestimate the importance of excessive state influence on the economy.

Practice confirms the need to establish a balance between market and state regulation of the economy, which complement each other and create favorable conditions for economic and social growth.

Key words: *mechanism, entrepreneurship, efficiency, economic mechanism of regulation of the market mechanism, organizational and economic mechanism, market.*